

De Bommelerwaard: een rijk aan vlinders en libelle

Tekst: Ton van Balken
Natuurwacht
Bommelerwaard

In het uiterst westelijke puntje van de provincie Gelderland ligt tussen de Waal en de Maas het rivierengebied de Bommelerwaard. Zowel langs de Waal als de Maas liggen prachtige uiterwaarden die een rijke flora en fauna herbergen. Vijf jaar lang hebben vrijwilligers van de Natuurwacht inventarisaties uitgevoerd in zo'n vijftig natuurgebieden. Niet alleen zijn planten en vogels geïnventariseerd, maar ook vlinders, libellen, amfibieën en zoogdieren.

Het merendeel van de onderzochte natuurterreinen betreft de uiterwaarden langs de Waal en de Maas. De Bommelerwaard heeft ook twee dwarsdijken, de Meidijk en de Nieuwe Dijk, met aan beide zijden interessante wielen (kolkgraten). Binnendijs liggen oude tichelgaten en eendenkooien. In de laagst gelegen komgronden vind je nog vele grienden en populierenbossen. Het komgrondgebied Het Lage Broek in de oostelijke Bommelerwaard is rijk aan weidevogels, met name de grutto.

Vlinders

In totaal zijn 29 soorten dagvlinders waargenomen. Helaas geen zeldzame soorten, zoals het pimpernelblauwtje, dat net ten zuiden van de Bommelerwaard rond Den Bosch wel voorkomt. Maar voldoende andere soorten om bij heerlijke wandelingen van te genieten. De argusvlinder komt niet in grote aantallen voor, maar is in iedere uiterwaard wel te vinden. Uit de familie van de zanddoogjes komen ook het oranje zanddoogje, bruin zanddoogje en bont zanddoogje voor. Koevinkje en hooibeestje worden maar sporadisch aangetroffen en alleen in de zuidelijke Bommelerwaard, langs de Maas. Opvallend is het voorkomen van het bruin en oranje zanddoogje. Nog geen tien jaar geleden kwam het oranje zanddoogje in grote aantallen voor in de binnen-

dijks gelegen natuurgebieden zoals in de Lieskampen. In 1995 werden daar op een dag in augustus meer dan vijfhonderd exemplaren geteld. Nu zijn het er niet meer dan vijf. Deze achteruitgang is lastig te verklaren. Er zijn voldoende grassoorten aanwezig, waarop de vlinders hun eitjes kunnen afzetten. Ook aan kruiden geen gebrek, want juist in de maand augustus zijn de Lieskampen rijk aan heeblaadjes, een uitstekende nectarplant. De Bommelerwaard ligt wel aan de noordgrens van het verspreidingsgebied van het oranje zanddoogje in Zuid-Nederland. De Maas lijkt een fysieke hobbel. Waarnemingen worden nu vooral gedaan in de zandige Maasuiterswaarden. Het bruin zanddoogje daarentegen komt nog steeds in grote aantallen voor. Het binnendijs gelegen natuurgebied de Lieskampen is een stevige populatie van enkele honderden bruin zanddoogjes rijk, die zich dankzij een gefaseerd maai-beheer dat is afgestemd op de vlinders, versterkt.

Blauwtjes

Boomblauwtje en icarusblauwtje komen algemeen voor. De laatste vooral dankzij de vele rolklaver, die overal in de uiterwaarden tot bloei komt. Ieder waargenomen blauwtje werd natuurlijk nauwkeurig bekeken om ook het bruin blauwtje te kunnen noteren. Gelukkig werd deze minder algemene soort bij regelmaat waargenomen. Telkens ging het echter om kleine aantallen. Dit in tegenstelling tot het icarusblauwtje, dat soms met honderden bij elkaar voorkomt. In een van de mooiste en grootste uiterwaarden, het Munnikenland, werd in 2015 het tijgerblauwtje waargenomen. Dit natuurgebied van ruim vijfhonderd hectare heeft de potentie om een leefgebied te worden voor veel bijzondere vlindersoorten. Hopelijk blijft het niet bij een eenmalige waarneming van het tijgerblauwtje en kunnen we in de toekomst meerdere soorten bijzondere blauwtjes waarnemen.

Citroenvlinder en de vuilboom

Tot voor kort kwam de citroenvlinder nauwelijks in dit deel van het rivierengebied voor. Oorzaak? Het ontbreken van de waardplant: de vuilboom! Ten zuiden van de Maas komt de citroenvlinder algemeen voor. Al een tiental jaren probeert de Natuurwacht de aanplant van de vuilboom te promoten in de regio. Op de jaarlijkse boomplantdag zit de vuilboom ook bij het pakket. In 2015 hebben bijna alle scholen in de gemeente Zaltbommel vuilbomen (en ook vlinderstruiken) gekregen en geplant. Inmiddels is de Bommelerwaard honderden vuilbomen rijk. Het resultaat mag er zijn, want sinds enkele jaren vliegt ook hier de citroenvlinder.

De Bommelerwaard.

stukje rivierengebied

n

De Lieskampen en het oranjetipje

Centraal in het komkleigebied van de Bommelerwaard liggen de Lieskampen. De naam duidt al aan dat het hier om een drassig gebied gaat. Bij de ruilverkaveling in 1960 heeft dit agrarisch minder belangrijk gebied (ongeveer 100 ha) een natuurbestemming gekregen; het wordt thans beheerd door Staatsbosbeheer. Hooilanden afgewisseld met grienden vormen hier een bijzonder geschikte biotoop voor vlinders en libellen. De Lieskampen zijn met voorsprong het belangrijkste binnendijkse natuurgebied als het om vlinders en libellen gaat: van beide 25 soorten. Dankzij de aanwezigheid van pinksterbloemen en look-zonder-look huist er een stevige doch kwetsbare populatie oranjetipjes. SBB streeft een zo goed mogelijk vlinderbeheer na, zodat de populatie zich kan uitbreiden. De hooilanden met pinksterbloemen worden pas laat gemaaid. Ook wordt een bloemrijke kade langs een wetering (De Capreton) aan de zuidzijde gefaseerd gemaaid: om de 250 meter wordt jaarlijks niet gemaaid. Vooral voor de overwinterende rupsen van de zandoogjes is dit erg belangrijk.

Libellen

In de Bommelerwaard komen 31 soorten libellen voor. Binnendijks is zoals reeds beschreven de Lieskampen een waardevol libellengebied. In de meeste uiterwaarden komen tussen de 20 en 25 soorten voor. We zien een opmerkelijke vooruitgang als het om het aantal soorten gaat. Smaragdlibel en vroege glazenmaker kwamen tien jaar geleden nauwelijks voor. Nu komt eerstgenoemde in bijna alle grote natuurgebieden (meer dan 50 ha) voor. De vroege glazenmaker volgt, maar vind je vooral in de zuidelijk gelegen Maasuitervwaarden en de grotere wielen.

Breedscheenjuffer en vuurlibel

Deze opvallende juffer met de kenmerkende brede schenen komt in het Brabantse land veelvuldig voor, maar tot voor enkele jaren nauwelijks in de Bommelerwaard. Alleen in de Waaluitervwaard bij Zuilichem (Breemwaard) waren enige waarnemingen van deze bleekblauwe juffer gedaan. In 2015 werden er echter honderden gezien in Munnikenland nabij Loevestein. Dit uiterwaardengebied van ruim 500 ha is ideaal voor vlinders en libellen. De natuurontwikkeling die is ingezet en het verplaatsen van de winterdijk om zo een groter winterbed te verkrijgen, zullen een groot positief effect hebben op de aanwezigheid van flora en fauna. We zien dat ook bij de vuurlibel. Sinds enkele jaren wordt de vuurlibel in Munnikenland gesig-naleerd. Wanneer de populatie wat steviger wordt, is

Ton van Balken

Het oranjetipje heeft een populatie in de Lieskampen.

Ton van Balken

Bruin blauwtje, gefotografeerd bij Aalst.

Ton van Balken

De Bommelerwaard.

Keizerlibel in het Munnikenland.

uitbreiding naar zowel de maasuiteerwaarden als de oostelijk gelegen waaluiteerwaarden een kwestie van tijd. De nieuwe strangen die in de Brakelse uiterwaarden gegraven zijn, zullen een ideale biotoop vormen voor deze prachtige libel.

Rivierrombout

Al heeft de rivierrombout zich goed weten te vestigen langs onze grote rivieren, in de Bommelerwaard is dat vooralsnog alleen langs de Waal. Het is beslist geen alledaagse verschijning, maar een kenner zal tijdens een struinwandeling langs de Waal in juni of juli beslist deze gele rombout kunnen onderscheiden. Anders is dat met de plasrombout. Deze is lastig waar te nemen en wordt vooral binnendijks gesignaleerd bij wielen en kooiplassen.

Wachten op korenbout

De rivier de Maas blijkt voor meerdere soorten libellen en juffers een flink obstakel. We constateerden al dat de breedscheenjuffer met moeite de Maas was overgekomen. Datzelfde geldt voor de bruine korenbout. Ten zuiden van de Maas wordt deze libel regelmatig gezien, maar in de Bommelerwaard blijft het bij een enkele waarneming (Munnikenland 2015). We zijn benieuwd wanneer deze soort vanuit het zuiden, de maasuiteerwaarden, naar de Bommelerwaard komt. Een kwestie van tijd? ●

Natuurboek Bommelerwaard

De Natuurwacht Bommelerwaard heeft alle gegevens van de inventarisaties van vlinders, libellen, vogels en flora van de afgelopen vijf jaren gepubliceerd in een prachtig natuurboek: *Bommelerwaard natuurlijk!* In het boek is in tabellen goed af te lezen welke libellen en vlinders in welk van de meer dan 50 natuurgebieden voorkomen. Dat geldt ook voor de vele vogelsoorten. In het lijvige boek over de flora en fauna van de Bommelerwaard staan ruim duizend kleurenfoto's en worden alle soorten vlinders en libellen van de Bommelerwaard uitvoerig beschreven. Het was een lang gekoesterde wens van de vrijwilligers van de Natuurwacht om een dergelijk standaardwerk voor de inwoners van dit deel van het rivierengebied te maken. Dat het voorzag in een behoefte bleek wel uit de snelle verkoop van de eerste druk. Sinds kort is er een nieuwe oplage beschikbaar. Via de website van Natuurwacht kan het boek (€ 27,50) besteld worden: www.natuurwachtbommelerwaard.nl.